Gönderim Tarihi: 01.07.2018

Kabul Tarihi:08.08.2018

NOTRE-DAME DE PARİS ROMANINDA ENGELLİ VE ÖTEKİ ALGISI: QUASİMODO ÖRNEĞİ

The Perception Towards Handicapped People and the Other
in the Novel Called Notre Dame de Paris: Sample of Quasimodo

Bahattin ŞEKER

Dr. Öğretim Üyesi, Kafkas Üniversitesi
Fen-Edebiyat Fakültesi
Mütercim-Tercümanlık Bölümü
bekmt@hotmail.com

ORCID ID: 0000-0001-6603-5204

Çalışmanın Türü: Araştırma

Öz

Yıkılmak istenen bir katedralin öyküsü olan Notre-Dame de Paris Türkçe çevirisiyle Notre Dame'ın Kamburu romanı, Quasimodo kahramanıyla öylesine özdeşleşmiştir ki hemen hemen her dilde Notre Dame'ın Kamburu olarak tercüme edilmiştir. Bir gözü kör, bir ayağı topal, sağır ve çirkin olan kambur Quasimodo, psikolojik derinliğine inilen ilk engelli kahramanlardan birisidir. Orta Çağ döneminin engellilere bakış açısını 19.yüzyıl romantik geleneğiyle ele alan Victor Hugo'nun bu tarihi romanında, toplumun dışsallaştırdığı Quasimodo'nun ötekileşme süreci toplumun ve yazarın bakış açısından hareketle psiko-sosyolojik açıdan ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Victor Hugo, Quasimodo, Öteki, Ötekileşme

Abstract

Being a story of a cathedral which is about to be demolished, Notre-Dame de Paris, has identified with the character called Quasimodo and it has been translated into almost all languages as "Hunchback of Notre-Dame". Hunchbacked Quasimodo, whose one eye is blind, one foot is crippled and who is also deaf and ugly, is one of the first handicapped characters who has been psychologically analyzed. In this novel of Victor Hugo, which shows us with respect to romantic traditions of the 19th century the point of view towards handicapped people, the process of being othered of a handicapped person will be told.

Keywords: Victor Hugo, Quasimodo, Othered, Otherize

1. GİRİŞ

Bu çalışmamızda, fiziksel görünümü nedeniyle normal dışı olarak görülen, kimi zaman korkulan ve nefret edilen, kimi zaman aşağılanan ve alay edilen, kimi zaman da kendisine acınan bir birey olarak *Notre-Dame de Paris* romanının başkahramanı Quasimodo'yu psiko-sosyolojik açıdan "öteki" bağlamında ele alacağız. Ancak yazarın ve Notre-Dame de Paris (Notre Dame'ın Kamburu) romanının gerek kendi ülkesindeki gerekse ülkemizdeki yerini hatırlatmanın, ayrıca roman içinde yapacağımız tespitleri temellendirmek için "öteki" ve "engellilik" kavramlarına değinmenin faydalı olacağı kanısındayız.

Victor Hugo Türk okurlarının dünyasına ilk olarak 1862 yılında, *Les Misérables* romanının “Mağdurîn Hikâyesi” adlı özet tercümesiyle girmiştir. *Notre-Dame de Paris* romanı ise “Garib Nine” başlığıyla 1875 yılında seçme hikâyeler şeklinde okuyucu karşısına çıkmıştır. (Kerman,1985,s.279)

Beşir Fuad tarafından 1885’de Victor Hugo başlığıyla yayınlanan iki ciltlik araştırma Türk edebiyatında uzun yıllar romantizm-realizm (hayaliyûn-hakikiyûn) tartışmalarına neden olmuştur. (Kerman,1985,s.280) Victor Hugo ile ilgili geçmişten günümüze kadar yapılan çalışmalara bakıldığında da Türk romancı, şair ve tiyatrocuların üzerindeki Victor Hugo etkisini çok açık bir şekilde görmek mümkündür. (Kerman,1985)

Victor Hugo, Fransa’da siyasetçi yazar kimliği ile de etkili bir kişiliktir. 1163’te yapımına başlanan ve 1345’li yıllarda tamamlanan fakat 19. yüzyıl başlarında bakımsızlığından ötürü yıkım kararı verilen Notre-Dame Katedralinin kurtarılması ve halkın dikkatini çekmek için yazdığı *Notre-Dame de Paris* romanı, yıkım kararına karşı kampanya başlatılmasını sağlayarak katedralin yenilenmesinde büyük rol oynamıştır. Bu yönüyle Victor Hugo, hem toplumsal sorunu “yansıtan” hem de toplumu “yönlendiren” bir yazar olarak karşımıza çıkar. (Larousse)

Aslında bu katedralin yıkılması Paris’in hatta Fransa’nın ruhunun ölümüdür. Çünkü Notre-Dame de Paris Katedrali, Ortaçağ Fransa’sının merkezi kabul edilen L’Île de la Cité (Şehir Adası) üzerinde inşa edilmiştir. L’Île de la Cité M.Ö. 3. yüzyılda Galyalıların yerleştiği Sein nehrindeki iki adacıktan birisidir. Bu bölge, hemen hemen yüz yıl sonra Paris adını alacaktır. (Larousse) Victor Hugo *Notre-Dame de Paris* romanındaki “mimari on beşinci yüz yıla kadar insanlığın en önemli kütüğüydü, bu zaman aralığında dünyada yapı haline getirilmeyen bir tek düşünce yoktur, bütün din kanunları gibi bütün halk düşünceleri de kendi anıtına sahiptir, insan ırkı düşündüğü bütün önemli şeyleri taşa yazmıştır” (Hugo,2008,s.209-210) ifadeleriyle de tespitimizi doğrulamaktadır. Ayrıca bu ifadelerde romantik öğelerden olan geçmişe özlemi de görmekteyiz.

Yıkılmak istenen bir katedralin, Notre-Dame katedralinin romanı diyebileceğimiz *Notre-Dame de Paris*’i tercüme eden çevirmenler Türk okuyucularının duygusal okuma özelliklerini dikkate alarak “*Notre-Dame’in Kamburu*” diye tercüme edecekler ve bu isim çok da tutulacaktır. Çünkü Türk okuyucusu bir katedralin hikâyesinden ziyade sıra dışı bir görünüme sahip, “öteki/farklı/garip” olarak kabul edilen çirkin, kambur, kör ve sağır

birisinin hayatını okumayı tercih edecektir. Bu durum, kendi edebiyatındaki Dede Korkut Hikâyelerine, Köroğlu, Dadaloğlu (Safioğlu), Karacaoğlu (Karaoğlu), Keloğlu vb. isimlere aşina bir okuyucunun “ilgisinden” olsa gerek. Böylelikle romanın başlığı “*Notre-Dame’ın Kamburu*” olarak yeniden adlandırıldığında/yazıldığında, okuyucunun içselleştireceği ya da dışsallaştıracığı bir başkahraman ortaya çıkmış olacaktır.

Bununla birlikte *Notre-Dame de Paris* romanının diğer dillere yapılan çevirilerine baktığımızda da “*Notre-Dame Katedrali*” yerine Türk çevirmenlerinin yaptığı gibi “*Notre-Dame’ın Kamburu*” olarak tercüme edildiğini görmekteyiz: “İngilizce: *The Hunchback of Notre Dame*, Almanca: *Der Glöckner von Notre Dame*, İspanyolca: *El Jorobado de Notre Dame*, İtalyanca : *Il gobbo di Notre-Dame*.” Buradan hareketle, romanın başkahramanı Quasimodo’nun “farklı” olması nedeniyle ön plana çıkartılarak okuyucu kitlesinin ilgisi sağlanmıştır diyebiliriz. Bir başka deyişle her toplum, “öteki” olanı yani farklı olanı tanımaya meraklıdır. Çevirmenler de bu merakı isteklendirme aracı olarak kullanmıştır.

Bu duygusal okumanın sonucu olarak, okuyucuda, katedralin en karanlık noktalarını bile tıpkı bir kamera gibi gösteren zangoç Quasimodo yerine çirkinliği, kamburluğu, bir gözünün körlüğü, sağırılığı ve sesinin çirkinliği nedeniyle dışlanan, ailesinin işlediği günahlar veya kendisinin işleyeceği günahlar nedeniyle yaradılışı tamamlanmamış ve yarım kalmış hilkat garibesi bir yarı insan, kısacası herkesten farklı olan yani “öteki” algısı ön plana çıkar; tabii ki bu da öteki Quasimodo’dur.

2. SİZİ ÖLDÜRÜRLER VE BEN DE ÖLÜRÜM (Hugo, 2008, s.433)

Notre Dame Katedralinin rahibi Claude Frollo, kilisenin terk edilmiş çocuklar tahtasına bırakılmış bir bebek görür. Çarpık ayaklı, kambur, eğri büğrü bu bebeğin yüzü de çok çirkindir. Ona, "eksik-tamamlanmamış" anlamına gelen Quasimodo ismini verir. Quasimodo, aynı zamanda rahibin bebeği bulduğu günün de adıdır. Rahip Claude Frollo, Quasimodo’yu büyüyünce katedralin zangocu yapar. Quasimodo çaldığı çanların sesi nedeniyle sağır olur.

Bir gün, Esmeralda adında bir çingene kızı tanır. Aslında kız, dünyaya bir çingene olarak gelmemiştir. Çingeneler onu küçükken kaçırmış ve yerine sakat bir çocuk olan Quasimodo’yu bırakmışlardır. Esmeralda genç ve güzel bir kızdır. Quasimodo’nun onu görüp âşık olmasıyla olaylar başlar. Çünkü Quasimodo’ya sahip çıkan rahip Claude Frollo da bir din adamı gibi yaşamaktan sıkılmıştır. Diğer insanlar gibi sevmek ve sevilmek ister ve o da

Esmeralda'ya âşık olur.

Esmeralda ise, kendisini çirkin Quasimodo'nun elinden kurtaran aynı zamanda soylu ve zengin bir ailenin kızıyla nişanlı olmasına rağmen çapkınlığıyla tanınan yakışıklı bir subay olan Phoebus'e âşıktır. Çünkü Quasimodo Esmeralda'yı kaçırma teşebbüsünde bulunmuştur. Bu olayın sonucunda Quasimodo, meydanda kırbaç cezasına çarptırılmıştır. Bu ceza sırasında çok susadığı için su istemiş ama herkes onunla alay etmiştir. Bir kişi hariç: Esmeralda. İşte Quasimodo'nun Esmeralda'ya olan aşkı ve sadakati o gün başlamıştır. Çünkü Quasimodo Esmeralda'yı kaçırmak istemiştir buna rağmen ona suyu veren tek kişi de Esmeralda olmuştur. Esmeralda'nın bütün bu olup bitenlere rağmen Quasimodo'ya su vermesi kahramanımızdaki en insani duygu olan sevme duygusunu harekete geçirmiştir.

İlk zamanlar Phoebus de, çingene olmasına rağmen, Esmeralda'nın güzelliğinden etkilenerek ona âşık olmuştur. Ama Frollo, kıskançlığı ve karşılıksız aşkı yüzünden Esmeralda'ya komplo kurmuştur. Esmeralda ve Phoebus'ün bulunduğu bir gece Esmeralda'nın bıçağıyla Phoebus'ü yaralamış ve suç Esmeralda'nın üzerine kalmıştır.

Başta Phoebus olmak üzere herkes, onun büyücü ve açgözlü birisi olduğu için bunu yaptığını düşünmektedir. Esmeralda suçsuz olduğunu söylese de insanlar çingene olması nedeniyle ona inanmazlar. Bu arada Frollo Esmeralda'ya eğer aşkına karşılık verirse onun hayatını bağışlayacağını söyler. Fakat Esmeralda, Phoebus'ün kendisine inanacağını ve kurtaracağını çok emindir. Fakat Phoebus, nişanlısı Fleur-de-Lys'in Esmeralda'yı astırması şartıyla ona geri döneceğini söylemesi üzerine bu teklifi kabul eder. Artık Esmeralda'nın idamına karar verilmiştir.

Quasimodo, Esmeralda'yı idamdan kurtarmak için, zangoçluğunu yaptığı Notre-Dame de Paris katedraline kaçar. Katedral Quasimodo'nun her şeyidir. Kızın hayatı kurtulmuştur ama tıpkı Quasimodo gibi katedralden başka sığınacak bir yeri de yoktur. Ayrıca Katedralin dokunulmazlığı vardır. Esmeralda'nın güzelliği karşısında çirkinliğinin farkına varsa da, bu durumdan en çok Quasimodo memnundur. Çünkü sevdiği kızı kurtarmıştır. Esmeralda Quasimodo'ya acımasına rağmen çirkinliği nedeniyle yüzüne bakamaz. Ama yine de Quasimodo her an sevdiği kızla birlikte ve buruk bir sevinç yaşamaktadır.

Bu durum fazla sürmez. Rahip Claude Frollo kızın katedralde olduğunu öğrenir. Aşkını yeniden ilan eder ama yine karşılık alamaz. Frollo kıza kötülük yapmak ister fakat Quasimodo son anda kızı Frollo'nun elinden

kurtarır. Frollo ise boş durmaz ve farklı kumpaslar hazırlar.

Esmeralda, Phoebus komutasındaki askerlerin çingenelerin yaşadığı sokağı basması ve ağabeyi gibi çok sevdiği çingene kralı Clopin'in öldürülmesi üzerine, tekrar ortaya çıkınca yakalanır ve idam edilir. Her şeyin Frollo'nun başının altından çıktığını anlayan ve Esmeralda'nın asılmaması için ona yalvaran Quasimodo, kızın asılması üzerine Frollo'yu kilisenin merdivenlerinden iter ve Frollo da ölür.

Yıllar sonra ölülerin atıldığı zindanda, birbirine kenetlenmiş, üzerlerinde Esmeralda ve Quasimodo'nun çürümüş elbise parçaları olan iki ceset bulunur. İki cesedi birbirinden ayırmak isterler ama cesetler birbirinden ayrıldıklarında kül haline gelirler. (Hugo,2008)

3. ÖTEKİLİK, FARKLILIĞIN DEĞİŞMEYEN ANIMSATICISIDIR (Uluç, 2009, s.33)

Her canlının doğasında olan ve ikinci bir canlının varlığıyla birlikte başlayan “ben” ve “öteki” algısı yalnızca insana özgü bir şey değildir. İnsan için hem yaşamsal hem de kimliksel bir nedenle ortaya çıkan bu iki algı, diğer canlılar için yaşamını devam ettirme ve üreme gibi biyolojik “içgüdü” temellidir. Daha çok bebeklerde, çocuklarda, bazı zihinsel engelli guruplarda ve hatta yaşlı insanlarda da görebileceğimiz benmerkezci davranışların çok belirgin olması “ben” yani “ego” algısının genel anlamda yaşamsal kaygılarla ortaya çıkmasından kaynaklıdır diyebiliriz.

Öncelikle kendisiyle annesini “aynı” olarak gören, bir başka deyişle, annesini içselleştiren çocuk, zamanla kendisini tanımaya, “aile içi cinsiyet ayrımı” ve “aile içi statü ayrımı” diye adlandırabileceğimiz ayrımlar yapmaya başlar. *Kendisini başkalarıyla karşılaştırarak hangi özelliklerinin benzer hangi özelliklerinin farklı olduğunu belirler.* (Uluç,2009,s.54) İşte bu belirleme aynı zamanda kimlik oluşumunun başlangıcıdır. Zira *kimliğin iki temel bileşeni vardır. Bunlardan ilki tanımlama ve tanıma, ikincisi ise aidiyettir.* (Uluç,2009,s.55) *Bireyin kimliği, onun kendi aidiyet grubunda yarattığı saygınlığa ve bu grubun diğer gruplar karşısındaki konumuna bağlıdır. Aidiyet grubu ile dış grup arasında görülen kuvvetli farklılaşma kendi olumlu kimliğini dayatmaya dönük bir mücadelenin ürünüdür.* (Uluç,2009,s.56) Birey bu mücadeleyi, belli bir grup içinde yer alsa da, yine “benmerkezci” bir kaygıyla yapar ve hatta kendisine ait “fiziksel” ve “düşünsel” bir yaşam alanı oluşturur.

“Fiziksel yaşam alanı”, çocuk için korunaklı ve hayatını devam ettirebileceği bir alandır. Kaybolan çocuk, “yabancı” mekânda “ötekilerle”

karşılaştığında, kendisine “zarar” geleceği ve temel ihtiyaçlarını karşılayamayacağı korkusuyla ağlamaktadır. Çünkü artık kendine ait korunaklı mekânda değil “tanımadığı” “yabancı” bir mekânda bulunmaktadır.

“Düşünsel yaşam alanı” ise, fiziksel yaşam alanının “içinde” veya “dışında” yer alan insanları yine “benmerkezcî” bir şekilde ayırmasıyla oluşur. “Ben” kavramı iletişim halinde olunan bireylerin benzerliklerinin içselleştirilmesine göre “biz” kavramına dönüşmeye başladığında toplumsal gruplaşma ve sınıflaşma evresi başlamış olur. Bu evre artık çocuğun dost ve düşman olanı belirleyerek sosyalleşmenin ve kimlik kaygısının oluşmaya başladığı bir evredir zira Edward Said’e göre “kimliğin inşası karşıtların, ötekilerin belirlenmesini gerektirir.” (Ünal,2011,s.19) Ayrıca “her terim, her anlayış ve düşünce anlamını ancak karşıtı ile bulabilir. Bu nedenle, ötekilik, her şeyden önce insanın evren, toplum ya da belirli bir toplum grubundaki konumunu içerir. Bu yönüyle de toplumbilimsel bir yöne sahiptir.” (Bayrakçı,2009,s.60)

Her çağda “öteki” olarak algılanan (Ünal,2011,s.19) ve kendi içerisinde de onlarca ayrımı yapılan “engellilik”, edebiyatta toplumbilimsel bir sorun ve konu olarak çok belirgin bir biçimde ele alınmamaktadır. Genel geçer bir bilgi olarak her yerde rastlayacağımız “Edebiyatın konusu insandır. Edebiyatın öznesi de, nesnesi de insandır. Edebiyat toplumun aynasıdır” gibi tanımlamaları engellilik olgusu çerçevesinde nasıl değerlendirmeliyiz? Bu durumda ya “engelliler” toplum dışı insanlar ya da söylendiği gibi “edebiyat toplumun aynasıdır” diyebilir miyiz? Hele hele “engelli”, “özürlü”, “sakat”, “dezavantajlı”, “kör/görme engelli-özürlü”, “sağır/işitme engelli-özürlü”, “lâl/konuşma engelli- özürlü” vb. kavramların bile tartışıldığı günümüzde, “engelliliğin” toplumsal bir sorun olarak edebiyata yansımaları beklememiz ne kadar yerinde olur? Maalesef “engellilik” edebi eserlerde gerek konu olarak gerekse roman kişileri olarak ikincil hatta üçüncül sırada yer almaktadır. Eserlerde engellinin iç dünyasına ulaşmak güçtür. (Ünal,2011,s.12) Buna rağmen *Notre-Dame’ın Kamburu* romanını “şimdi şu kalın sert kabuğun arasından Quasimodo’nun ruhuna inmeyi deneseydik (...) o bahtsız ruhu hiç şüphesiz, çok kısa ve çok basık bir taş kutunun içinde ikiye katlanmış olarak yaşlanan Venedik zindanı tutukluları gibi zavallı, cılız, kurumuş bir halde bulurduk. (Hugo,2008,s.172) alıntısından hareketle engelli bir kişilik olarak Quasimodo’yu sosyal ve psikolojik varlığıyla ortaya koyan hatta “Kambur, Tek Gözlü, Topal” ve “Sağır” bölümleriyle de engellilik üzerine dikkat çeken ender eserlerden birisi, belki de tek eserdir diyebiliriz. (Kleinau) Çünkü kahraman üzerinden bir engelli imajı

çizilmektedir.

Herkül Millas'ın da ifade ettiği gibi “edebiyattaki imajlar kişisel bir sorundan öte anlam taşırlar. Toplumsal değerler, inançlar toplumsal gerçekliklerini bu toplumsal çerçeve içinde oluşturur. İmajlar toplum içinde önceden var olan duygu ve inançlara göre oluşurlar.” (Ünal,2011,s.20)

4. TOPLUM HER ÇAĞDA KENDİ ÖTEKİSİNİ YARATIR (Edward Said, Ünal, 2011, s.19)

Çalışmamıza konu olan *Notre-Dame de Paris* ya da Türkçeye tercüme edilen adıyla *Notre-Dame'ın Kamburu* Hristiyan Avrupa kültürünün ürünüdür. Fransa'nın, Hristiyanlığın katı mezhebi olan Katolikliğin en önemli temsilcisi olması ve rahiplerin Kitab-ı Mukaddese getirdikleri kişisel yorumların, engellilerle ilgili hiç de olumlu olmadığını söylemek mümkündür. Kitab-ı Mukaddes çerçevesinde yapılan yorumlarda «“engellilik” Tanrı'ya atfedilir. Eski Ahit yazarlarının genel görüşüne göre; Tanrı, günahattan dolayı ya da insanların itaatsizlikleri için, kendi gazabının bir gereği olarak ihlallerde ceza karşılığında sakatlığı getirmiştir. Engellilik cahillik ve inançsızlığın neticesinde bir lânet olarak görülmektedir.(...) Yine İncil, günah ve özürsüzlük arasındaki bağlantıyı destekler. Bu bağlantı, İncil'de geçen, İsa yolda giderken doğuştan kör bir adam gördü. Öğrencileri İsa'ya, -Rabbî, kim günah işledi de bu adam kör doğdu? Kendisi mi, yoksa annesi babası mı? diye sordular. » (Baybal, 2015,s.20) Böyle bir sorunun sorulması bile Hristiyan din adamlarının engelliliğe bakış açısını ortaya koymaktadır. Nihayetinde aynı durumu roman içinde de görmekteyiz.

Quasimodo işte böyle bir kültürel ortamda dünyaya gelmiştir. Halk Quasimodo'yu, daha kundaktayken bile, fiziksel görünümünden dolayı, Yunan mitolojisindeki Cehennem nehirlerinden birisi olan “Phlégéto nehrinin kıyısında bulunmuş” (Hugo,2008,s.162) “bakmanın bile günah” (Hugo,2008,s.160) olduğu “bir hayvan” “bir canavar”, “bir Yahudi'yle domuzun çocuğu”, (Hugo,2008,s.161) olarak görür. “Melez bir canavar figürü, yarı insan yarı hayvan olarak belirir” tıpkı Quasimodo'da olduğu gibi. (Segond,2010,s.182) Yazar bile onu “bir küçük canavar” olarak adlandırmaktan kendisini alamaz. (Hugo,2008,s.161) Böyle bir durumda o, “Hristiyan değildir”, bu nedenle de onu “suya ya da ateşe atmalıdır”. (Hugo,2008,s.161) Ayrıca, “gözünün üstündeki şişlik de et beni değildir “bir canavarı gizleyen yumurtadır”. Hatta “bu yumurtanın da içinde başka bir şeytan olan bir başka yumurta ve onun içinde bir başkası” (Hugo,2008,s.162) yani başka bir şeytan vardır. Kısacası Quasimodo'nun gözünü kapatan et

beni pandoranın kutusu gibidir, kötülüklerin temsilcisi canavarlar ve şeytanlar bu et beninde gizlidir.

Herkesin Quasimodo'yu dışlamasına ve iğrenmesine rağmen, bu sahnenin devamında Rahip Claude Frollo “*bunca nefrete ve korkuya maruz kalan zavallı küçük yaratığın yanına yaklaşır*” (Hugo,2008,s. 34) onun terk edilmişliği aklına kardeşini getirir ve “*eğer kendisi ölürse erkek kardeşinin de bu çocuk gibi bulunmuş çocuklar tahtasının üzerine atılabileceğini düşünür.*” (Hugo,2008,s.34) Kardeşini düşündüğü için merhamet duyguları kabarır ve “*çocuğu alıp götürür*”. (Hugo,2008,s.34) Aslında, bu merhamet gösterisinin sebebi, *böylesine çirkin ve kimsesiz bir çocuğa sahip çıkarak, kardeşinin ileride işleyebileceği günahlarının affedilmesi için Tanrıyla yapılan pazarlıktan ve kardeşi adına “cennet kapısında kullanabilir diye yaptığı bir çeşit iyi niyet yatırımı” ve “biriktirmek istediği sıradan bir iyiliktir.*” (Hugo,2008,s.169)

Quasimodo'yu dışlayan halk Tanrı'nın gazabına uğramayalım, uğursuzluğu üzerimize çekmeyelim diye onu “öteki” ilan ederken rahip Claude Frollo onların davranış modelinin tam zıddı bir tutum sergilese de yine “kâr” amacıyla bunu yapmaktadır. Çünkü Quasimodo'nun *çılgılığı*, daha bebekken bile *gücünü ve sağlığını açığa vurmaktadır.* (Hugo,2008,s.169) Claude Frollo bu gücü ileride çok rahat bir şekilde kullanacaktır. Zira Quasimodo, baş diyakoz için «*en itaatkar köle, en uysal uşak, en uyanık bekçi köpeği*» (Hugo,2008,s.178) olacaktır. Ayrıca Quasimodo'ya merhametinden dolayı kardeşine cennet kapılarının açılacağına inanan Claude Frollo'nun ona isim vermesinde de yine aynı çelişkiyi görmekteyiz. Onu Paskalyadan sonraki ilk Pazar günü bulmasından dolayı bu günün adını yani “Quasimodo” adını vererek onu kabullenirken, kelime anlamı olarak onu “ötekileştirmektedir”. Quasimodo, “Quasi /yarı, yarım” ve “modo/biçimli, biçimlenmiş” kelimelerinden türetilmiştir. Kelime anlamıyla “yarım yamalak biçimlenmiş, oluşmuş” anlamına gelmektedir. Yazara göre *tek gözlü, kambur ve kusurlarla dolu Quasimodo gerçekten de kötü bir taslaktan başka bir şey değildir.* (Hugo,2008,s.169) Evet Quasimodo bir “taslaktır”, henüz tamamlanmamıştır. Zaten öteki olan *tam değildir eksiktir ve bu eksik onun varoluşuna ilişkindir.* (Uluç,2009,s.30) Bir şeye isim koymak onu diğerlerinden başkalaştıran ya da ayırt eden özelliklerini saptamak bir anlamda onu özelleştirmek demektir. İnsanoğlu, kavramlardan ve kategorilerden yola çıkarak, hükmetmek istediği gerçeği düzene sokar. (Uluç,2009,s.34)

Görüldüğü üzere, Claude Frollo'nun Quasimodo'yu “ötekileştirmesinin” ve “kabul etmesinin” temel nedeni dini inanç odaklı gibi

görülse de toplumsal ve daha çok bireysel “fayda” kaynaklıdır. Başka bir deyişle insanın “öteki” ile ilişkisini belirleyen “fayda-zarar” ilişkisidir. Kendisinden olmayan ve kendisine benzemeyen “yabancı” birey, “öteki ve düşmandır”. *Bireyler, çoğunluğa ait olduklarında, belirlenmiş ve yapılandırılmış olan ötekini, düşman ve tehdit unsuru* (Onur,2003,s.256) olarak görmektedirler.

Quasimodo büyür ve kilisenin zangocu olur. Ancak sorunları da büyür. *Meçhul doğumu ve biçimsiz şekli yüzünden sonsuza dek dünyadan ayrı tutulmuş, çocukluğundan itibaren bu aşılması imkânsız çift dairede hapis olmuş, zavallı mutsuz adam kendisini gölgeleri içine alan bu dinî duvarların dışında hiçbir şey görmeye alışık değildir.* Bu nedenle de Notre-Dame onun için sırasıyla yumurta, yuva, ev, ülke ve evren olmuştur. (Hugo,2008,s.170) Çünkü insanların arasına attığı ilk adımdan itibaren, aşağılandığını, sindirildiğini, itildiğini hissetmiş ve görmüştür. Onun için bir insanın sözü ya alay ya da lanettir. Büyürken çevresinde nefretten başka bir şey görmemiştir.(Hugo,2008,s.174) Durum böyle olunca Quasimodo kendisinin dışlanmadığı bu mekânı yani katedrali hem fiziksel hem de düşünsel yaşam alanı olarak kabul etmiştir. Çünkü heykeller, şeytanların ve canavarların heykelleri, Quasimodo'dan nefret etmemektedir. Zaten onlara çok benzemektedir. Bu nedenle de heykeller daha çok diğer insanlarla alay etmektedir. Azizler onun arkadaşlarıdır, onu kutsamaktadır, canavarlar onun arkadaşlarıdır, onu korumaktadırlar. O da onlara saatler boyunca içini dökmektedir. (...) (Hugo,2008,s.174)

Quasimodo için kilise kendini bulduğu ve anlamlandırdığı bir yerdir. Konuştuğu tek insan, rahip Claude Frollo da orada yaşamaktadır. Quasimodo çanlar yüzünden sağır olunca, *Claude Frollo ile arasında gizemli ve yalnızca ikisinin anladığı bir işaret dili oluşmuştur.* (Hugo,2008,s.178) Nitekim dil, kimliğin, bilincin ve kendiliğin var olma alanıdır. Varlığın en saygın özü olan benlik ile var olmanın ön koşulu bilinç kendisini ancak dil ile gerçekleştirebilir.” (Durmuş, 2014, s.84) Böylece baş diyakoz Quasimodo'nun iletişim kurabildiği tek kişi olmuştur ve bu dünyada iki şey ile ilişkisi vardır, Notre-Dame ve Claude Frollo. (Hugo,2008,s.178)

Katedral, zangoç için bütün dünya, hatta bütün doğadır.(Hugo,2008,s.174) Aralarında gizemli bir uyum vardır. Gelişimi katedrale göre gerçekleşir. Orada yaşar, orada uyur. Katedralden neredeyse hiç çıkmaz. Hatta yavaş yavaş ona benzemeye, deyim yerindeyse bütünün önemli bir parçası haline gelmeye başlar. Çıkıntılı bedeni binanın girintili duvarlarına denk gelir. Yalnızca orada kalan biri gibi değil, sanki kilisenin doğal bir parçası gibidir. Aynı kabuğun şeklini alan salyangoz gibi,

neredeysse oranın şeklini bile aldığı söylenebilir. Katedral onun köşkü, evi, kılıfıdır. Yaşlı kiliseyle arasında, bir kaplumbağanın kabuğuna uyması gibi, çok derin içgüdüsel, manyetik ve maddi bir yakınlık söz konusudur.(Hugo,2008,s.171) Öyle ki *Quasimodo oranın ruhudur.* (Hugo,2008,s.177)

Görüldüğü üzere toplumda ötekileştirilen Quasimodo kendi fiziksel yaşam alanını oluşturmuş, orayla bütünleşmiş, kendisine bu yaşam alanını sunan Claude Frollo'ya da bir köpek kadar sadıktır. (Hugo,2008,s.178) “Öteki” sorunsalı için temel bir motivasyon olan önyargı (Uluç,2009) diğerlerinin Quasimodo'ya davranış biçimini de belirlemektedir. *Kusurlu bedende zihnin de köreldiği doğrudur* (Hugo,2008,s.172) *Kötüdür çünkü yabandır, yabandır çünkü çirkindir* (Hugo,2008,s.174), *çirkin olduğu ölçüde de kötüdür* (Hugo,2008,s.56). Teşhir direğinde kırbaçlanırken kimileri kötülüğü, kimileri çirkinliği yüzünden ona kin duymakta' (Hugo,2008,s.263) kimileri de çift başlı doğan çocuğunun ve kedisinin altı ayaklı yavru doğurmasının nedeni olarak onu sorumlu tutmaktadır. (Hugo,2008,s.266) *Çünkü bu, sağır ve kötü biridir ayrıca bu kusurlu bedene yerleşen zihnin de kusurlu ve sağır bir yanı vardır.* (Hugo,2008,s.79) Dahası, *biraz öngörüsü olan biri için Quasimodo şeytan, Claude Frollo ise büyücüdür. Zangocun bir süre baş diyakozun emrinde çalışacağı ve karşılık olarak da rahibin ruhunu alacağı ön yargısı açıkça vurgulanmaktadır.* (Hugo,2008,s.185). Bu örneklerde edebiyattaki engelli kalıp tiplerinden “*kötü engelli*” (Ünal,2011,s.46) tipini çok net bir şekilde görmekteyiz. Romanın genelinde “şeytan” kelimesinin 131 kez, “hayvan” kelimesinin 65 kez, korkunç kelimesinin 175 kez, canavar kelimesinin 55 kez, yaratık kelimesinin 44 kez, lanetli kelimesinin ise 6 kez kullanıldığı dikkate alınırsa Quasimodo ve Esmeralda ilişkisini daha net ortaya koyabiliriz. Ayrıca bu olumsuz anlamlı kelimelerin yoğun bir şekilde kullanılmış olması da aslında Quasimodo'nun engelliliğini vurgulamadan ziyade “ötekiliğini” ön plana çıkarmak içindir. Üstelik engelliliğe vurgu yapan sağırlık 83 kez, topallık 24 kez, körlük 46 kez, kamburluk 41 kez, tek gözlülük 10 kez tekrarlanarak engelliye “ötekileştirme” eylemini daha da güçlendirmiştir.

Tapılası, Tanrısal bir yaratık olarak tasvir edilen Esmeralda güzelliği, inceliği ve tatlı sesiyle Quasimodo'yla tam zıt bir görünüme sahiptir. Quasimodo, Esmeralda'yı gördüğünde öteki olduğunu algılar. *Quasimodo kızın zarafetini; Esmeralda, Quasimodo'nun çirkinliğini sessizlik içinde inceler.* (Hugo,2008,s.436) Sonrasında ise Quasimodo “*Çirkinliğimi hiç bugünkü kadar fark etmemiştim. Kendimi sizinle karşılaştırdığımda, kendime gerçekten acıdım, ne kadar zavallı ve sefil bir canavarım ben! Size bir*

hayvan gibi görünüyorum değil mi? Ama siz, siz bir güneş ışığı gibisiniz, bir çiğ tanesi gibi, bir kuş civıltısı gibisiniz! Ben korkunç bir yaratığım, ne insan, ne hayvan, bir çakıl taşından daha sert, daha ayaklar altında ve daha biçimsiz bir şeyim!” (Hugo,2008,s.437) diyerek kendisini “nesneleştirecek” kadar hor görmeye başlar. Bir başka deyişle kendisine yabancılaşır.

Quasimodo, Hegel’in dediği gibi kendisini Esmeralda’dan (ötekinden) hareketle tanımlar farklı özelliklerini keşfeder. Ötekini kendinin kategorik karşıtı, radikal inkârı ve reddi olarak anlamlandırması sayesinde kendini evrensel ve soyut özne (ben veya ego) olarak kurar. Farklı olan farkını, kıyaslanamazlığını ve tikelliğini yitirir ve öznenin ötekisi haline gelir. (Uluç,2009,s.29-30)

Çingene kız ayıldığında kendisini idam sehpasından kaçırarak Quasimodo’ya teşekkür etmek için gözlerini kaldırır ama bir tek kelime bile söyleyemez, görünümünden dolayı korkuyla ürpererek başını eğer. (Hugo,2008,s. 433) Bu bakış kaçırmaları her defasında tekrarlanır. Bununla birlikte Esmeralda’yı keşisini severken gören Quasimodo “*Benim talihsizliğim yine de insana çok benziyor oluşum. Bu keçi gibi bir hayvan olmak isterdim*” (Hugo,2008,s.441) derken bile *zavallının sesinden zavallılığının farkında olduğu duygusu derin bir şekilde hissedilmektedir.* (Hugo,2008,s.437)

Evet, Quasimodo Esmeralda için bir zavallıdır. Bu “zavallı tipi” edebiyatta engelliler için sıkça kullanılan bir “engelli kalıp tipidir”. (Ünal,2011,s.46) Romanda zavallı kelimesinin 197 kez, zavallı sağır kelimesinin 8 kez, zavallı kambur kelimesinin 2 kez geçtiğini göz önüne alırsak “zavallı” kelimesinin “öteki” kelimesiyle özdeşleştiğini görürüz. Ayrıca “zavallı” olarak niteleyen kişiler “ötekini” sınıflandırmak ve kendi üstünlüğünü ve “öteki”nin farklılığını vurgulamak için bu kelimeyi kullanmaktadırlar. Öteki olarak işaretlenene, öznenin özelliklerinin tam tersi özellikler atfedilir. “Öteki” bir yandan öznenin kıyaslandığı bir öge haline getirilirken diğer yandan ise, “biz”den farklı olan olarak kalır. (Uluç,2009,s.46)

Quasimodo, kendisini o kadar aşağılık bir varlık olarak görmektedir ki Esmeralda’nın sevgisini umut bile etmemiştir. Hatta bunu “*bana baktığınızda kendimi iyi hissetmiyorum. Sırf acıdığınız için gözlerinizi benden kaçırmıyorsunuz*” (Hugo,2008,s.438) diyerek dile getirmektedir. Çünkü Esmeralda, Quasimodo’nun tam tersine, kendisi gibi güzel yüzlü bir yüzbaşıyı sevmektedir. Quasimodo her ne kadar Esmeralda’nın kendisini sevme ihtimalinin olmadığını düşünse de bilincinin derinliklerinde, insan

olmanın bir gereği olarak bir kadın tarafından sevilme umudu beslediği anlaşılmaktadır. “Çingene kız ona hiç dikkat etmiyordu. Quasimodo dişlerini gıcırdatarak yavaş sesle: -Lanet olsun! diyordu. İşte böyle olmak gerekmiş! Dış görüntünün güzel olması yetermiş! (Hugo,2008,s.443)

Esmeralda, Quasimodo sayesinde idamdan kurtulsa da, sığınacağı tek yer olan katedralde yine Quasimodo’dan başkasıyla iletişim içinde değildir. Hatta katedralden çıktığı anda idam edilecektir. Bu nedenle “Bazen bu çirkinliğe göz yumacak minnettarlık duymadığı için kendine kızsada da zavallı zangoca kesinlikle alışamaz. Çünkü çok çirkindir.” (Hugo,2008,s. 441) Çirkin ise ötekidir.

Romanda en belirgin engellilik olarak Quasimodo’nun topallığı, bir gözünün körlüğü, kamburluğu ve sağırılığı görülmektedir. Eléonore Mory « Les sourds dans la littérature/Edebiyatta Sağırılar » başlıklı makalesinde : “Sağırılık algısı Orta Çağda (romanın geçtiği zamanda) ve 19. yüzyılda (yazarın döneminde) aynı değildir. Sağırılık Orta Çağda kutsal sözlerin içinde yer alırken, 19. yüzyılda dil ve eğitim retorisi içinde yer almaktadır. 19. yüzyıl dönemi sağırının tarihi açısından zengindir. Özellikle bilinçlenmeyle birlikte sağırının geri zekâlı oldukları inancının aksine eğitim hakkını dahi elde etmişlerdir. Buna karşılık bu gelişmenin 19. yüzyıl romanında kendini göstermediğini görmekteyiz: sağır kişiler genellikle, Notre-Dame de Paris’nin ana karakteri Quasimodo hariç, ikincil kahramanlardır.” diyerek Quasimodo’yu diğerlerinden ayırmaktadır. (Mory,2007)

Bu ayrıcalığı nedeniyle incelediğimiz *Notre-Dame de Paris* romanının kahramanı Quasimodo psikolojik derinliğe sahip ilk engelli kişilik olması nedeniyle, arketipsel bir özelliğe sahiptir. Yazar buna rağmen engelliliği bir toplumsal sorun olarak ele almaktan ziyade romantik sanat hassasiyeti çerçevesinde çirkinin içinde güzellik olabileceğini göstermek istemiştir. Bunu verebilmek için de çirkin, engelli ve öteki olanın yani Quasimodo’nun psikolojik derinliğine inilmiştir. Quasimodo’nun kötülüğü belki de doğuştan değildir. (Hugo,2008,s.174) Horlanmış, aşağılanmış ve kişiliği yüzünden insanların iğrenmeleriyle karşılaşmıştır yani nefret edildiği için o da toplumdan nefret etmektedir. (Hugo,2008,s.79) Sağırılığı onu bir şekilde dilsiz kılmaktadır. Çünkü sağırılığıyla başkalarına gülünç görünmemek için (...) derin bir sessizliğe gömülür. (Hugo,2008,s.172) Bu sessizliğe gömülüş onu diğerlerine karşı tanınmayan, yabancı ve öteki kılmaktadır. Ötekileştirmeye maruz kalmasına rağmen içinde sadakat, sevgi ve iyilik çok açık bir şekilde yansıtılmıştır. Ona sahip çıkan manevi babasına sadıktır. Ona en aciz halindeyken su veren ve canı kadar sevdiği Esmeralda’ya sadıktır. Çirkinliğine rağmen Quasimodo’nun yüreği temiz ve güzeldir. Sonuç

olarak ister romantik hassasiyetle isterse tarihi roman yazma amacıyla isterse yıkılmak üzere olan bir katedralin yıkımına engel olmak için yazılmış olsun Notre-Dame de Paris romanı başkahramanı Quasimodo ile dolaylı da olsa engelli ve öteki olma imajını en iyi şekilde yansıtmıştır.

5. KAYNAKLAR

- Akarsu, H.T. & Erdoğan, N. (Ed.) (2006). *Edebiyatta mimarlık*, İstanbul: Yem Yayınları.
- Baybal, M. S. (2015). Yahudilik ve Hristiyanlığın engellilere bakışı. *Mütefekkir Aksaray Üniversitesi İslami Araştırmalar Dergisi*, sayı 4 s,20)
- Bayrakçı, K. (2009). Proust, Yakup Kadri ve Giraudoux'nun "Sodom ve Gomore" adlı yapıtlarında ötekilik ve kimlik sorunu üzerine. *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3, 60)
- Burcu, E. (2015). *Engellilik Sosyolojisi*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Durmuş, M. (2014). *Ömer Seyfettin'in alıntılarında kendilik bilinci ve öteki*. Ankara: Karadeniz Dergi Yayınları
- Hugo, V. (2008). *Notre-Dame'in Kamburu*. Yılmaz, Buket. (Çev.) İstanbul: Antik Dünya Klasikleri.
- Hugo, V. (2006). *Notre-Dame de Paris*.
<http://fr.groups.yahoo.com/group/ebooksgratuits>. Adresinden erişildi
<http://www.larousse.fr>
- İnal, T. (Ed.). (1985). *Victor Hugo*. Ankara: Şafak Matbaası.
- İnal, T. (Ed.). (2003). *Frankofoni*. Bizim Büro Basımevi
- Kerman, Z. & İnal, T. (Ed.). (1985). Türkiye'de Victor Hugo 1862-1980 yılları arasında Türk edebiyatında Victor Hugo, *Victor Hugo*. Ankara: Şafak Matbaası
- Kleinau, T. (2018). *Une existence Estropiee ?! Les personnages handicapés dans la littérature européenne et ce qu'ils nous disent*. 15.05.2018 tarihinde (www.anpihm.fr/wa_files/une_existence_estropiee.pdf) adresinden erişildi.
- Millas, H. *Türk ve Yunan romanlarında öteki ve kimlik*. İstanbul : İletişim Yayınları.
- Mory, E. (2007). Les sourds dans La littérature. *Connaissances Surdités* .26-27 Acfos.Org/Wp-Content/.../Lessourdsdanslalitt_Revue21.Pdf Adresinden Erişildi
- Onur, F. H. (2003). Öteki sorunsalının alterite kavramı çerçevesinde yeniden okunması üzerine bir deneme, *H.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2, 256.
- Segond, L. (2010). *De la déficience*. Paris : L'Harmattan.
- Şen, M. (1990). Victor Hugo Notre - Dame'in kamburu (1). S. Ü. Fen - Ede. Fak. *Edebiyat Dergisi*, Sayı 5,
- Uluç, G. (2009). *Medya ve oryantalizm yabancı, farklı ve garip...öteki*. İstanbul: Anahtar Kitaplar Yayınevi.
- Ünal, A. G. (2011). *Türk çocuk edebiyatında engellilik*. İstanbul: Evrensel Basım Yayın